לתרומות, והצטרפות מנויים לקבלת הסיכומים בכל השפות מידי יום במייל במחיר סימלי ליום: עברית 1 ש"ח, תרגום $1: נדרים פלוס | קהילות | חשבון הבנק: בנק הדואר מ"ח 8373952

מפעל דף היומי בעיון

סיכום גפ"ת, רא"ש, רמב"ם, רי"ף, ר"ן, טור ב"י שו"ע מ"א ט"ז ומשנ"ב על הדף

מפעל הדף העולמי בעיון

כולל ומכון ראש פינה:

כולל יום שלם ללימוד כל הש"ס וד' חלקי השו"ע בעיון במשך 17 שנה | כולל יום שלם ללימוד דף היומי בעיון | כולל יום שלם ללימוד אבן העזר בעיון | פרוייקט "אבן ברורה", והוא כעין משנה ברורה על אבן העזר | כולל ערב שלוש שעות ללימוד דף היומי בעיון | כולל ערב שעתיים ליבו חפץ | כולל שישי שבת | רשת שיעורי תורה ללימוד דף היומי במלגה מכובדת למגידי שיעורים | 30 ספרי עזר על שלחן ערוך אבן העזר | ספרי "השינון" על ד' חלקי השו"ע, לדיעת ד' חלקי השו"ע בלימוד עמוד יומי, בהמלצת גדולי ישראל מכל העדות והחוגים | מבחנים ארציים לאברכים ובחורים במלגה על דף היומי בעיון | סיכומים יומיים של דף היומי בעיון בעברית, אנגלית, ספרדית וצרפתית | קמחא דפסחא | עזרה וסיוע לנזקקים ואברכים עמלי תורה

בס"ד

שבוע פרשת תולדות

העלון מוקדש לעילוי נשמת:
ר' אליהו בן חנה ז"ל
ומרת אסתר בת מרים ע"ה
ת.נ.צ.ב.ה

מסכת בכורות נ"א-נ"ז

יום ראשון כ"ח חשוון-שבת ד' כסליו תשפ"ז

העלון מוקדש לעילוי נשמת:
הרה"צ רבי שמואל מרדכי בן סול
שולמית ז"ל
ומרת הדרה בת שמחה ע"ה
ת.נ.צ.ב.ה

דף נ"א ע"א

אין פודין לא בעבדים ולא בשטרות ולא בקרקעות ולא בהקדשות וכו'.

פדיון הבן, דהיינו ואלו החמשה סלעים נותנן לכהן בכסף ובשוה כסף מכל דבר שירצה, ויכול ליתן מקצת כסף ומקצת שוה כסף, שהתורה מיעטה רק ג' דברים שלא יפדה בהם, ואם פדה בהם אינו כלום וצריך לפדותו פעם אחרת, ואלו הן קרקעות ושטרות שיש לו על אחרים ועבדים. ובאחרונים הסתפקו אם תלוש ולבסוף חיברו מקרי לעניין זה מחובר אם לאו, וספיקא דאורייתא לחומרא ואין פודין בזה. ולענין שטרות כסף שבזמנינו אם יש להם דין שטרות או דין מטבע היוצא בהוצאה, יש דיון באחרונים וכתב ערוך השלחן דלמעשה יש להחמיר.

כתב לכהן שהוא חייב ליתן חמשה סלעים חייב ליתן לו ובנו אינו פדוי לפיכך אם רצה הכהן ליתן לו במתנה רשאי.

כתבו הטור והש"ע [ס"ד], כתב לכהן שהוא חייב לו חמשה סלעים בשביל פדיון בנו חייב ליתנם לו ובנו אינו פדוי. עכ"ל. וכ"כ הרמב"ם. דהיינו דלמעשה פודה את בנו פעמיים. ותמהו האחרונים מדוע חייב ליתן לו, שהרי נתן לו רק על פדיון בנו וכיון שאינו פדוי אין לך נתינה בטעות יותר מזה. וכתבו דזהו גזירה דרבנן, דאמר עולא בגמרא דדבר תורה בנו פדוי לכשיתן המעות, ולכן חייב ליתנם לו, אך מדרבנן אינו פדוי גזירה שמא יאמרו פודין בשטרות ולכן צריך פדיון אחר. אמנם דעת הט"ז [סק"ג] דדבר תורה פדוי במה שמחייב עמו בשטר לכהן, אמנם סברתו מחודשת מאוד, דבגמרא אמרו להדיא דפדוי לכשיתן.

והמשנה סיימה **לפיכך אם רצה הכהן ליתן לו במתנה רשאי**, כלומר, כיון שנותן לו שני פעמים יכול הכהן ליתן לו במתנה החמשה סלעים השניים, ולכאורה הכוונה דהואיל ונתן לו פעמים יכול לתת לו במתנה בחזרה, אבל לקמן [ע"ב] אמרו, **תנינא להא דתנו רבנן נתנו לעשרה כהנים בבת אחת יצא בזה אחר זה יצא נטלו והחזירו לו יצא וכך היה מנהגו של רבי טרפון שהיה נוטל ומחזיר**, והכי קיי"ל, וצ"ע היכי ילפינן זה מזה, שכאן נתן לו פדיון בחינם ושם הוא עיקר הפדיון, ומה ראיה מזה לזה, וצ"ע.

דף נ"א ע"ב

נתנו לעשרה כהנים בבת אחת יצא בזה אחר זה יצא.

נתן החמש סלעים אפילו לעשרה כהנים יצא, ולא מיבעיא כשנתן כל החמש סלעים להם ביחד, אלא אפילו נתנם בזה אחר זה בנו פדוי, וכל שכן אם נתן לכהן אחד מעט מעט דיצא. ובענין זרוע לחיים וקיבה שאפשר ליתנם לכמה כהנים נתבאר לעיל [סימן ס"א] דצריך שיתן לכל הפחות לכל כהן כדי נתינה, וכאן לא מצאנו כן בפוסקים, וכתב ערוך השלחן דנראה משום דשם כתיב **ונתן** לכהן הזרוע וגו' בעינן כדי נתינה חשובה, אבל בפדיון הבן לא כתיב לשון נתינה. וכתב עוד דנראה דזה שאמרו עשרה כהנים לאו דווקא וה"ה מאה ויותר.

והחתם סופר [עיין פ"ת סק"י] דייק מלשון זה שאמרו שיצא, שהוא דווקא בדיעבד ולא לכתחלה, וסברתו, דהואיל ונתנה התורה שיעור הרי כל שמחלקו הרי הוא חצי שיעור ואינו לכתחילה, כמו שבחיובי מאכל עדיף לאכול הכל יחד. וחלקו עליו דמה שאמרו לשון זה ולא לשון כדי שלא יהיה משמע שצריך לעשות כן. ומכל מקום ודאי נכון לכתחלה ליתן כל החמש סלעים ביחד ולא מעט מעט, שהרי כל זמן שלא נתן כולו לא קיים

כולל ומכון ראש פינה:
דברי חיים 2 ירושלים | משרד: הפסגה 18 בית וגן ירושלים | מייל להשארת הודעות: mhconrospina@gmail.com | טל: 02-6423226 | פקס: 02-6428856 | נייד: 0527-670522

המצוה ועליו לקיים המצוה מיד, ועוד דאיך יברך והוא לא קיים עדיין.

נטלו והחזירו לו יצא וכך היה מנהגו של רבי טרפון שהיה נוטל ומחזיר וכששמעו חכמים בדבר אמרו קיים זה הלכה זו הלכה זו ותו לא אלא קיים זה אף הלכה זו רבי חנינא הוה רגיל ושקיל ומהדר חזייה להההוא גברא דהוה קא אזיל ואתי קמיה אמר ליה לא גמרת ויהיבת מידעם ביש הילכך אין בנו פדוי.

מבואר מהנ"ל דאע"פ שיש רשות להכהן להחזיר להאב הה' סלעים, מ"מ אם האב סומך דעתו שיחזירם לו ואינו נותנם לחלוטין בלב שלם אין הפדיון כלום, ואין להכהן להחזירם לו בשום אופן, וללשון אחר דרש"י אפילו לא החזיר לא יצא, וכתב ערוך השלחן וז"ל, לכן יש לגעור בכהנים שניכר בעת הנתינה שלוקחים רק לפנים והאב אינו נותן רק לפנים כאשר עיני ראו כמה פעמים וגערתי בהם, ובאמת טוב יותר שלא יחזיר כלל, דעל ידי שהורגלו בחזרה אין נותנים בלב שלם לחלוטין. ע"כ.

וז"ל הרמב"ם [פי"א ה"ח], רצה הכהן להחזיר לו הפדיון מחזיר, ולא יתן הוא ודעתו שיחזיר, ואם עשה כן והחזיר לו אין בנו פדוי עד שיגמור בלבו ליתן לו מתנה גמורה, ואם רצה הכהן אח"כ להחזיר יחזיר. וכן אם פירש ונתן לו על מנת להחזיר הרי בנו פדוי. עכ"ל. דקיימא לן דמתנה על מנת להחזיר שמה מתנה ועדיפא מנתן ודעתו שיחזיר שאין כאן מתנה כלל, אבל מתנה על מנת להחזיר הוי מתנה גמורה אלא שעושה עמו תנאי שיחזיר לו והוי כשאר תנאי, ועוד דמתנה על מנת להחזיר לשעתו הוה מתנה גמורה אך אח"כ תחזירנו לי, אבל בלא תנאי ואפילו רק מכוין בלבו שהכהן יחזירנו אין כאן מתנה כלל אפילו לשעתו, כך כתבו האחרונים.

וז"ל הטור והש"ע [סעיף ח'] וז"ל, אם רצה הכהן להחזיר לו רשאי אבל לא יתן הוא על מנת שיחזיר לו, ואם עשה כן והחזיר לו אין בנו פדוי עד שיגמור בלבו ליתן לו מתנה גמורה, ואם רצה הכהן אח"כ להחזיר יחזיר, **ולא יהא הכהן רגיל להחזיר לכל שלא להפסיד לשאר כהנים שמתוך כך לא יתנו הכל פדיוני בכוריהם אלא לו אבל לעניים רשאי להחזיר בכל פעם**, וכ"ש **שמזה הטעם לא יקבלם על מנת להחזיר**, ומ"מ אם עבר וקבלם ופירש שנותן לו על מנת להחזיר הבן פדוי, דמתנה על מנת להחזיר שמה מתנה, ודווקא שאמר על מנת להחזיר, אבל אם אמר הא לך ה' סלעים ותחזירם לי לא הוי מתנה ואין בנו פדוי. עכ"ל. וזה הביאור במה שאמרה הגמרא **נטלו והחזירו לו יצא וכך היה מנהגו של רבי טרפון שהיה נוטל ומחזיר וכששמעו חכמים בדבר אמרו קיים זה הלכה זו**, דהיינו ששבחו חכמים לרבי טרפון על מה שעשה, שהיה מחזיר רק לעניים, דאם לעשירים אין זה שבח, אלא וודאי לעניים והוי כצדקה, ובמיוחד לרבי טרפון שהיה עשיר גדול.

והנה הקשו תוספות איך החזירו רבי טרפון ורבי חנינא את הפדיון, הלא יש בזה משום שחתם ברית הלוי, שמחמת זה יתנו להם כולם, ועיין מה שיישבו. והגר"א בביאורו [ס"ק י"ב] כתב ששיטת רש"י והרמב"ם האיסור הוא רק בתרומה ולא בפדיון הבן, אמנם העיר החזו"א שמצאנו דגם בבכור בהמה תורה יש איסור זה, ותמה על הגר"א.

והנה לא נתבאר באמת מה החילוק בין פדיון לתרומה, או בכור בהמה טהורה כנ"ל, אך כבר בעבר ביארנו כי עיקר הענין הוא שהוא היפך ברית הלוי, שהרי לכאורה יתמה האדם איך יתכן שמשרתי ה' וידידיו יהיו תלויים בתרומות ומעשרות וכ"ד מתנות כהונה, כמה כבר יש, בין בכמות של מפרישים, שכן לקוח פטור מן התורה מתרומות ומעשרות, ולתרומה גדולה אין שיעור מן התורה, ודוקא הלוי שהוא פחות במעלה מקבל מעשר והכהן עשירית מן המעשר... וכמה פדיוני בכורות יש וכמה כהנים יש, והדבר היחידי שאולי יש בכמות גדולה היא זרוע לחיים וקיבה, שכל ערב שבת וחג היו בשפע גדול בזמנם שהיו אוכלים בעיקר בשר בהמה... והוא פלא גדול שמשרתי ה' תלויים בטוב לבם של בשר ודם שיפרישו ויתנו לכהן הזה או הלוי הזה שמטופלים בבית בעשרה ילדים.. .

אלא ביארנו שזה עצמו הענין, כמו שכתב הרמב"ם [הלכות שמיטה ויובל פרק י"ג ה"י] כל שבט לוי מוזהרין שלא ינחלו בארץ כנען וכן הן מוזהרין שלא יטלו חלק בביזה בשעה שכובשין את הערים שנאמר לא יהיה לכהנים הלוים כל שבט לוי חלק ונחלה עם ישראל, חלק בביזה ונחלה בארץ, וכן הוא אומר בארצם לא תנחל וחלק לא יהיה לך בתוכם בביזה, ובן לוי או כהן שנטל חלק בביזה לוקה ואם נטל נחלה בארץ מעבירין אותה ממנו. [יב] ולמה לא זכה לוי בנחלת ארץ ישראל ובביזתה עם אחיו, מפני שהובדל לעבוד את ה' לשרתו ולהורות דרכיו הישרים ומשפטיו הצדיקים לרבים שנאמר יורו משפטיך ליעקב ותורתך לישראל, לפיכך הובדלו מדרכי העולם לא עורכין מלחמה כשאר ישראל ולא נוחלין ולא זוכין לעצמן **בכח גופן אלא הם חיל השם** שנאמר ברך ה' חילו **והוא ברוך הוא זוכה להם שנאמר אני חלקך ונחלתך.**

[יג] ולא שבט לוי בלבד אלא כל איש ואיש מכל באי העולם אשר נדבה רוחו אותו והבינו מדעו להבדל לעמוד לפני ה' לשרתו ולעובדו לדעה את ה' והלך ישר כמו שעשהו האלהים ופרק מעל צוארו עול החשבונות הרבים אשר בקשו בני האדם הרי זה נתקדש קדש קדשים ויהיה ה' חלקו ונחלתו לעולם ולעולמי עולמים ויזכה לו בעה"ז דבר המספיק לו כמו שזכה לכהנים ללוים הרי דוד ע"ה אומר ה' מנת חלקי וכוסי אתה תומיך גורלי.

הרי לפניך כי כל ענין מתנות כהונה ולויה הוא אדרבה, לחזק לבם באמונה ובטחון בבורא יתברך הזן ומפרנס לכל, ואם כי כל אדם צריך להשתדל ולעשות, אדרבה, לפי מדרגתם ומעלתם צריכים הם להיות בשיא מדרגת האמונה והבטחון בו, ומכלל זה שלא יעשו השתדלות להשיג חלק הנ"ל, וודאי לא להשפיל את עצמם ולהחניף לנותנים, כי נמצא שהם הופכים את הכונה, ועל זה נאמר שיחתם ברית הלוי, שהשחתתם את הברית שהיתה צריכה להביא אתכם לשיא של קשר והשענות על הבורא, והפכתם את זה לשפלות וחנופה.

ממילא מובן החילוק בין מתנות כהונה ששם שייך הנ"ל, כי שייכת בו ההשחתה הנ"ל, אבל כהן שאינו רוצה ליהנות ממתנות כהונה מסיבותיו שלו, או שרוצה להחזיר לעניים, לא שייך בזה השחתה כלל, כמבואר.

ודנו האחרונים במי שנתן לכהן סלע במתנה על מנת להחזיר והחזיר לו, וכך עשה חמש פעמים, האם יצא ידי פדיון הבן. וכתב האור שמח למסקנא שאין לעשות כן, וכן כתבו עוד אחרונים.

המפריש פדיון בנו ואבד חייב באחריותו וכו' מנלן א"ר שמעון בן לקיש אתיא ערך ערך מערכין.

הפריש ה' סלעים לפדיון ונאבדו חייב באחריותם עד שיבואו ליד כהן, ממה שנאמר יהיה לך ופדה תפדה כשיהיה לך הפדיון אז יהא פדוי והאי קרא לאהרן א"ל רחמנא [רש"י], וקמ"ל דאע"ג דבפדיון פטר חמור שנינו שהמפריש פדיון פטר חמור ומת אין חייב באחריותו, והייתי אומר כיון דהוקש בכור אדם לבכור בהמה טמאה, גם בבכור אדם לא ליחייב באחריות, קמ"ל מקרא דיהיה לך שחייב באחריות. וכתב ערוך השלחן דיש להסתפק אם הבטיח לאיזה כהן ליתן לו הפדיון והפריש וזיכה לו ע"י אחר ונאבד אי הוה כמטי לידיה דכהן ופטור, או אפשר כיון דכתיב יהיה לך בעינן דווקא עד דמטי לידיה ממש. והסברא נותנת דלא חייב באחריותו, דבכל מקום הקנאה הרי היא כנתינה בידו.

רב דימי א"ר יונתן וכל בכור בניך תפדה ולא יראו פני ריקם מה להלן יורשין חייבין אף כאן יורשין חייבין.

ודעת הרמב"ם [הלכות חגיגה פ"א ה"י] שחיוב זה הוא רק אם הפריש בחייו את העולה, ועיין בנושאי כלים שם מה שהקשון על הרמב"ם,דלכאורה הוא דין שעבוד נכסים, ואם כן הוא אף בלא הפרשה, ונאמרו בזה כמה תירוצים, דהפרי חדש כתב דמדובר באדם שלא השאיר נכסים, ולכן הכל תלוי בהפרשתו, והשפת אמת כאן תירץ שחיוב עולת ראיה הוא ראק כשהוא מגיע לעזרה, מדין ולא יראו פני ריקם, ואדם זה הואיל ולא בא לעזרה ברגל לא חל עליו החיוב ולכן החיוב על היורשים הוא רק אם הפריש עולתו.

דף נ"ג ע"א

פרק תשיעי

מעשר בהמה נוהג בארץ ובחוצה לארץ בפני הבית ושלא בפני הבית בחולין אבל לא במוקדשים ונוהג בבקר ובצאן ואין מתעשרין מזה על זה בכבשים ובעזים ומתעשרין מזה על זה בחדש ובישן ואינן מתעשרין מזה על זה וכו'.

ומבואר בגמרא דמה שלא מעשרים בזמן הזה הוא כדי שלא יבואו לידי תקלה, ואף שאפשר היה להטיל מום בכל העדר, לא עבדינן הכי, דמהרה יבנה המקדש ולא ימצאו בהמות לקרבן כי כולם יהיו בעלי מומים. ומהגמרא מוכח כי עצם הפרשת המעשר היא מצוה בני עצמה, כי אם המצוה היא הקרבה, מה ההוה אמינא שיטיל מום בכל עדרו ויעשר, מה הענין בזה, אלא לכאורה חלק מן המצוה היא עצם ההפרשה, וצ"ע בזה.

ואפשר להמתיק בזה טעם, על פי מה שביארו בעלי המוסר מה ראתה התורה לחייב מעשר בהמה דוקא באופן זה של כל אשר יעבור תחת השבט, מדוע לא אמרה לעשר ככל שאר המעשרות, ליטול עשירית וזהו. וביארו שבגידולי קרקע אדם צריך להשקיע עמל רב ויגיעה, וכמה תפילות צריך לשפוך עד שיראה יבול, וכבר אמרו שלכן נקרא סדר זרעים סדר אמונה לפי שמאמין בחי העולמים וזורע [תוספות שבת]. מה שאין כן בבהמה שהיא פרה ורבה מאליה אין צורך להשקיע כלום, ויש לו חלב ובשר כאות נפשו, ואם האדם גר במקומות מרעה טבעיים הרי הוא למעשה מתעשר בלא שום השקעה, ולכן נקראות הצאן עשתרות צאנך, שמעשירות את בעליהם, ולכן ציותה התורה לתת המעשר באופן זה, להכניס את כולם לדיר, כלשון הרמב"ם [הלכות בכורות פרק ז' הלכה א'], מי שהיו לו עשרה טלאים והפריש אחד מעשרה, היו לו מאה והפריש עשרה למעשר אין אלו מעשר, אלא כיצד עושה כונס כל הטלאים או כל העגלים לדיר, ועושה לו פתח קטן כדי שלא יצאו שנים כאחד, ואמותיהן מעמיד מבחוץ, והן גועות שישמעו הטלאים קולן ויצאו מן הדיר לקראתן, שנאמר כל אשר יעבור תחת השבט, שיעבור מעצמו ולא שיוציאו בידו, וכשיצאו מן הדיר זה אחר זה, מתחיל ומונה אותן בשבט: א' ב' ג' ד' ה' ו' ז' ח' ט', והיוצא עשירי בין זכר בין נקבה בין תמים בין בעל מום סוקרו בסקרא ואומר הרי זה מעשר, לא סקרו בסקרא ולא מנאן בשבט או שמנאן רבוצים או עומדים הרי אלו מעשר הואיל ומנאם עשרה עשרה וקידש עשירי הרי זה מעשר. ע"כ. והרי זה כאומר הבורא לאדם, תוציא אותם אחד אחד ויצאו מאליהם, לומר לך, אני נותן לך עוד אחד ועוד אחד ועוד אחד, ואת העשירי תשאיר לי, וכן הוא בכל העדר, שהאדם ירגיש את מתנת הבורא שהוא הנותן לו הכל, ורק משאיר לעצמו כביכול את העשירי,

ולא שהאדם הוא הנותן לגבוה את המעשר. ולפי זה מובן מדוע יש מצוה בפני עצמה על ההפרשה, מחמת טעם הנ"ל, שהוא עיקר ענין ההפרשה כמבואר.

וז"ל ספר החינוך [מצוה ש"ס], לעשר כל הבהמות טהורות, שהן בקר וצאן ועזים, הנולדות בעדרינו בכל שנה ושנה, ולהביא המעשר לירושלים ולאוכלו שם, אחר שיהיה קרב החלב והדם מהם במזבח, שנאמר [ויקרא כ"ז, ל"ב] וכל מעשר בקר וצאן כל אשר יעבור תחת השבט העשירי יהיה קדש:

משרשי המצוה, שהאל ברוך הוא בחר בעם ישראל וחפץ למען צדקו להיות כולם עוסקי תורתו ויודעי שמו, ובחכמתו משכם במצוה זו למען ילמדו יקחו מוסר, כי יודע אלהים שרוב בני אדם נמשכים אחר החומר הפחות בשגם הוא בשר, ולא יתנו נפשם בעמל התורה ובעסקה תמיד, על כן סיבב בתבונתו ונתן להם מקום שידעו הכל דברי תורתו על כל פנים, שאין ספק כי כל אדם נמשך לקבוע דירתו במקום שממונו שם. ולכן בהעלות כל איש מעשר כל בקר וצאן שלו שנה שנה במקום שעסק החכמה והתורה שם והיא ירושלים, ששם הסנהדרין יודעי דעת ומביני מדע, וכמו כן נעלה לשם מעשר תבואתנו בארבע שני השמיטה, כמו שידוע שמעשר שני נאכל שם, ובן נטע רבעי שנאכל שם, על כל פנים או ילך שם בעל הממון עצמו ללמוד תורה או ישלח לשם אחד מבניו שילמד שם ויהיה ניזון באותן פירות.

ומתוך כך יהיה בכל בית ובית מכל ישראל איש חכם יודע התורה, אשר ילמד בחכמתו כל בית אביו, ובכן תימלא הארץ דעה את ה'. כי אם חכם אחד לבד יהיה בעיר או אפילו עשרה, יהיו הרבה מבני אדם שבעיר וכל שבן הנשים והילדים שלא יבואו לפניהם כי אם פעם אחת בשנה, או אפילו ישמעו דבריהם פעם בשבוע ילכו הכית וישליכו כל דברי החכם אחרי גום, אבל בהיות המלמד בכל בית ובית שוכן שם ערב ובוקר וצהרים ויזהירם תמיד, אז יהיו כולם, אנשים ונשים וילדים מוזהרים ועומדים ולא ימצא ביניהם שום דבר חטא ועוון, ויזכו למה שכתוב ונתתי משכני בתוככם וגו' והייתם לי לעם ואנכי אהיה לכם לא-להים. ע"כ.

וזהו גם הטעם למעשר שני שצריך להעלותו לירושלים, כמו שכתב ספר החינוך גם במצות נטע רבעי, אמנם כשתדקדק תראה שאינו דומה, דהרי אין דרך להפטר מחיוב העליה לירושלים במעשר שני או נטע רבעי, שהרי אף אם פודהו צריך לאכול את תמורתו בירושלים, מה שאין כן במעשר בעל מום שנאכל בכל מקום, כלשון הרמב"ם [הלכה ד'], ודין מעשר בהמה שיהיה נשחט בעזרה וזורקין את דמו זריקה אחת כנגד היסוד ומקטירין אימוריו, ושאר הבשר נאכל לבעלים בירושלים כשאר קדשים קלים ואין לכהנים בו כלום אלא כולו לבעלים כפסח, **ואם היה בעל מום בין שנפל בו מום בין שהפרישו בתחלה במומו הרי זה נאכל בכל מקום.** ואם כן אכתי קשה מדוע ציותה התורה שמעשר בהמה בעל מום יאכל במומו לבעלים, הרי אינו אוכלו בירושלים, ואכילה זו למה.

אמנם מלשון הרמב"ם בספר המצוות לא משמע שסבירא ליה האי טעמא, דז"ל שם [מצות עשה מצוה ע"ח], מצוה ע"ח היא שציונו להוציא עשור מה שיולד לנו בכל שנה ושנה בהמה טהורה ונקריב חלבה ודמה ונאכל אנחנו השאר בירושלים, והוא אמרו וכל מעשר בקר וצאן העשירי יהיה קדש לה' וזהו מעשר בהמה, וכבר התבארו משפטי מצוה זו בפרק אחרון מבכורות ושם התבאר שזאת המצוה נוהגת בחוצה לארץ גם כן ושלא בפני הבית וזהו דין תורה אבל גזרו רבנן שמא יאכלוהו שלא במום מפני שאין אצלנו מקדש ואמרו אינו נוהג אלא בפני הבית וכשיהיה שם המקדש בנוי נוהג בארץ ובחוצה לארץ. ע"כ. הרי שלא הזכיר בעצם המצוה את צורת הפרשתה, משמע שאינה מעיקרי טעם המצוה, וצ"ע.

ובאמת כבר דנו האחרונים בשאלה דומה לזה, האם מעשר בהמה היא מצוה חיובית, דהיינו שחובה על האדם לעשותה כשיש לו עשר בהמות, וצריך להביאם למקום אחד וכו', או שהיא מצוה קיומית, דהיינו כשמעשר מקיים מצוה, אבל אינו חייב להביא עצמו לידי חיוב. ועין בסמוך בענין שיעור הצירוף בין עדרים שם נביא דעת החזו"א בזה.

והנה כהיום המציאות היא בעדרי הצאן שכדי לסמן את הכבשים אם מפני גניבות או סיבות אחרות עושים בהם רושם שהוא למעשה מום, ואם כן היה מקום לומר שכאן לא שייך תקלה ולא גזירה משום מהרה יבנה בית המקדש, ואם כן אם יש מצוה בהפרשה היה מקום לומר שיכול האדם לעשר, אמנם פשוט שלא נתנו דבריהם לשיעורים וביטלו המצוה לכולם, אמנם דעת הרמב"ם שאם עישר חל מעשרו, וז"ל [פ"ו ה"ב], מעשר בהמה נוהג בחולין אבל לא במוקדשין, ונוהג בארץ ובחוצה לארץ בפני הבית ושלא בפני הבית, אבל חכמים אסרו לעשר בהמה בזמן הזה ותקנו שאין מעשרין אלא בפני הבית גזירה שמא יאכלהו תמים ונמצא בא לידי איסור כרת שהוא שחיטת קדשים בחוץ, **ואם עבר ועישר בזמן הזה הרי זה מעשר ויאכל במומו.** ע"כ. וצ"ע מהיכי תיתי שלא יחול מעשרו, שהוצרך לומר שחל, ויתירה מזו, שנקט הלשון אם עבר ועישר, משמע שעובר איסור בזה, ואם כל עדרו בעלי מומים מה האיסור, אלא זה צריך לומר שהוא גזירת חז"ל ועבר עליה דלא פלוג כנ"ל, אבל מהי תיתי שלא יחול וצ"ע. וצריך לכאורה לומר על דרך הערת השואל ומשיב [קמא סימן רנ"ד] שהקשה דהא מבואר בתחילת תמורה דדעת רבא דכל מילתא דאמר רחמנא לא תעביד אי עבר ועבד לא מהני, והוא גם באיסורים דרבנן, ולמה חל כאן, ויישב שהכלל נאמר רק במקום

שיש איסור בעצם המעשה, וכאן באמת עצם המעשה הוא טוב, רק עלול לצאת ממנו דבר לא טוב, ולכן חל, וזה בא הרמב"ם לאפוקי, וצ"ע.

והנה לא פתחה המשנה כמו במקומות אחרים הכל חייבים במעשר בהמה, ולכאורה הוא משום שהכל חייבים בו, כהנים לויים וישראלים, והוא פשיטא, ולכן לא כתב כך, דבריש מסכת ערכין מפורטים המקומות ששנו בלשון הכל חייבים ונתבאר הרבותא בזה שיש הוה אמינא שאלו ואלו אינם חייבים, אבל כאן אין הוה אמינא לפטור כהנים ולכן לא שנאה בדרך זו. וז"ל הרמב"ם [פ"ו ה"ג], הכל חייבין במעשר בהמה, כהנים לויים וישראלים. אמנם דעת רבינו חננאל [הובא ברשב"א חולין קל"ו ע"ב ד"ה הכי גריס] שכהנים פטורים ממעשר בהמה, וצ"ע.

בחדש ובישן ואינן מתעשרין מזה על זה וכו'.

ומה הדין בדיעבד, כתב הרמב"ם [פ"ז מבכורות הלכה ה'], אין מעשרים מן הנולדים בשנה זו על הנולדים בשנה אחרת כשם שאין מעשרין בזרע הארץ מן החדש על הישן ולא מן הישן על החדש שנאמר היוצא השדה שנה שנה, **ויראה לי שאם עישר בהמה משנה על שנה הרי זה מעשר מפני חומרת הקדשים** שהרי לא הקפידה תורה על מעשר בהמה בפירוש שיהיה שנה שנה. ע"כ. ולשונו פלא, דהרי הוא חולין בעזרה, ומה שייך לומר מפני חומרת הקדשים, ולכאורה צריך לומר שיאכל במומו לבעלים, אמנם אם כן היה לו לפרש דבריו ולא לסתום, וצ"ע.

דף נ"ד ע"ב

מעשר בהמה מצטרף כמלא רגל בהמה רועה וכמה היא רגל בהמה רועה ט"ז מיל.

וז"ל הרמב"ם, אין צריך לצרף כל בהמה שנולדה ברשותו לדיר אחד אלא מצרף כל עדר ועדר לבדו, היו לו חמשה טלאים בירושלים וחמשה טלאים בעכו אין מצטרפין וכולן פטורין מן המעשר, וכמה יהיה בין אלו לאלו ויצטרפו ששה עשר מיל. היו שלשה עדרים בין כל אחד ואחד ששה עשר מיל הרי שלשתן מצטרפין, כיצד היה תשעה מכאן ותשעה מכאן ואחד באמצע הרי שלשתן נכנסין לדיר להתעשר.

והנה ממשנה זו הוכיח החזו"א שמצות מעשר בהמה היא מצוה חיובית, דאם לא כן מה לי המרחק בין העדרים, הלא בין כה וכה צריך להביאם לדיר אחד לעשרם ואז ממילא יכול לעשר, ואם יביא יעשר ואם לא יביא לא יעשר, אלא מהכא חזינן שהוא חיוב, שבשיעור מרחק כזה חייב הוא להביא את כל הבהמות למקום אחד לעשרם.

כמלא רגל בהמה רועה.

רש"י כתב שני פירושים, שהוא שיעור שהבהמה מתרחקת כשהיא רועה, או שהוא המרחק שמניח הרועה לבהמות ללכת כי יכול הוא להשגיח עליהם, שעד שם שולטת עינו.

והנה כהיום לא תמצא שיראה אדם מרחק כזה בלא משקפת או אמצעי אחר, כי מרחק זה הוא בערך שש עשרה קילומטר, ואם כי אפשר לראות את החרמון מחיפה ביום יבש, מכל מקום בפרטים אי אפשר להבחין רק במרחק קצר, ובודאי לא לראות טלאים שרועים... אמנם מסתבר שהוא שיעור קבוע ולא משתנה במשך הדורות, ואף שנחלש כח הראיה מכל מקום ההלכה לא זזה ממקומה. אבל הביא הג"ר יצחק זילברשטין שליט"א בשם הרב אלישיב זצ"ל שדעתו היתה שאין זה שיעור מוחלט, אלא רק סימן, ובזמנינו צירוף מעשר בהמה הוא לפי הראיה בזמן הזה שהיא פחותה בהרבה.

ובאמת כבר דשו בענין זה רבים, כמו לענין השאלה האם נקודות שחורות קטנות באתרוג פוסלות כשאין אדם מבחין בהם בראיה רגילה, דיש אומרים שהואיל והיום נחלש כח הראיה צריך לבדוק דוקא על ידי זכוכית מגדלת, ויש אומרים דהואיל וזהו כח הראיה היום הרי שההידור הם גם כן לפי כח הראיה של היום, וכך נקט החזו"א. וכהנה יש עוד ענינים שיש לדון בהם, כגון מהלך אדם בינוני ביום כיצד משערים אותו, כי הרי דבר זה משתנה לפי כח הדורות, ושיעורים של יכיר את חבירו וכו', ולענין מוקף גויל וכו', וזמן צאת שלשה כוכבים, ובפשטות אין הדברים משתנים לפי כל דור, אמנם בדברים שהם רק מדרבנן בודאי אין צריך לחוש יותר מדאי, אבל בדברים שנוגעים לדין תורה יש לעיין.

ודבר מענין כתב הצפנת פענח [הלכות תעניות פ"ה הט"ו], לענין הקריעה שחייב הרואה את ירושלים שהוא מן הצופים ולפנים, דמשמע דצופין ר"ל שמשם רואין ירושלים, ולפי מה שמבואר כאן דראית העין שולטת עד י"ו מיל, וכן מבואר בגמרא דלעתיד יתוסף על ירושלים כך, וס"ל דאוירה נתקדש אך לא הקרקע, ולכן נקרא המקום שאינו חוץ לעיר, לענין בשר קודש וכו', ונפקא מינה אף לזמנינו דאם כן יש קדושת ירושלים ט"ז מיל נוספים, דהיינו כשש עשרה קילומטר מערבה מירושלים של היום יש קדושת ירושלים, רק לעתיד תהיה הקדושה שלימה שגם הקרקע תתקדש, ואכמ"ל.

ונביא עוד מתשובות והנהגות [כרך ג' סימן שכ"ג] נידון כנ"ל, וז"ל, נוהגים היום להשתמש בזכוכית מגדלת כדי לבדוק סת"ם אם יש נגיעה בין האותיות, ואף באופן שנראה לעין כנוגע, מ"מ אם בזכוכית המגדלת נראה שיש הפסק משהו כחוט השערה מכשירים, ולע"ד דבר זה צ"ע טובא אי כשר הואיל ולמראית העין נראה שנוגע, ועכ"פ נראה דהס"ת אינו מהודר כה"ג, וכמו שיתבאר.

בשו"ת דובב מישרים (ח"א סימן א) מסיק הגאון מטשעבין זצ"ל שאם לפי חוש הראות נראה שנוגע אזי

אף שבזכוכית המגדלת נראה שחלוק פסול, ומביא ראיה מש"ע א"ח ל"ב (סעיף י"ג) לענין הדין שיהיה הקלף שלם ללא נקבים כדי שלא תהא האות נראית בו חלוקה לשתים, וכתב שם המג"א בשם הב"ח דבאופן שאין האות נראית חלוקה לשנים, אף שהנקב ניכר כנגד השמש כשר, ע"ש. הרי מבואר שאם הנקב אינו ניכר לעין אף שניכר בשמש ובמציאות אין הדיו עובר שם לא חשוב הפסק, והוא הדין בהפסק שבין אות לאות אם לא ניכר ההפסק לעין לא חשוב הפסק אלא דינו כנוגע אף שבעיון כנגד השמש או בזכוכית מגדלת נראה ההפסק, ואפילו לדעת הט"ז שם דפליג על נראה בשמש, נראה דמודה במשקפת דלא מועיל ע"ש.

ובספר "שארית ישראל" מהגרי"ז מינצברג זצ"ל (סימן י"א י"ב) פליג, ולדעתו אם נראה ההפסק במשקפת מספיק, ואין ראייה מאות חלוק בנקב, דהתם לא נקרא נקב בכה"ג שמעביר עליו הקולמוס ונסתם, ואף שכנגד השמש ניכר הנקב מ"מ לדין זה כיון שהדיו עובר עליו כשר, אבל בנ"ד בהפסק שבין אות לאות בגויל, אין פוסל במה שנראין מחוברין אם במציאות אינם מחוברים ומופסקין כחוט השערה, ואפילו רואים זאת רק בזכוכית מגדלת סגי, שהראיה כאן אינה אלא לברר המציאות שאין כאן נגיעה, ולדבריו כן הוא המנהג אצל סופרים מובהקים בעיה"ק להכשיר בזכוכית המגדלת.

ולענ"ד נראה שיש לחלק בין דין אות מוקף גויל, לבין דין דאותיות הנוגעות זו בזו. שבדין אות מוקף בגויל כגון בקצה השורה או בגליון למטה, אזי אין העיון אלא לברר המציאות, ומהני זכוכית מגדלת, אבל לענין חיבור בין אות לאות שצריך שכל אות תהיה נפרדת ומוקפת גויל, דכך צורת האות צריכה ליכתב, אזי אם נראים לעין מחוברים חשיב חיבור, שאין כאן שתי אותיות, ורק כשדנין על אות לבד אם מוקף גויל (כגון בסוף שורה) כיון שמוקף, אף שלא נראה לעין אלא בזכוכית מספיק. ומה שהוכיח בשארית ישראל את שיטתו מהא דבין אות לאות מספיק כחוט השערה אף שלא נראה, נראה דיש לדחות שצריך שיעור חוט השערה הנראה לעין ובלאו הכי לא מועיל, ולפ"ז מיירי כשנראה לעין חילוק חוט השערה דוקא.

ולפי זה כשבודקים תפילין ומזוזות, צריך לבדוק בעין, ואפילו אינו נגד השמש צריך שיהא נראה חלוק, שלעין השמש תלוי במחלוקת הנ"ל, **וכן מסתברא שדיני התורה אינם תלויים כפי שנראה במשקפת אלא בעין אדם רגילה, ואף אי נימא שהיום נתקלקל אצל בני אדם חוש הראייה, מ"מ גם דין האותיות הוא כפי בני אדם היום, שהתורה ניתנה לבני אדם**, וכן הביאו הפוסקים (חכמ"א כלל ל"ח סי' מ"ט בבינת אדם, ובערוה"ש יו"ד פ"ד סל"ו) לענין תולעים וכדומה (עי' תפא"י ע"ז פ"ב מ"ו אות ג') דאם אינם נראים לעין אדם שרי אף שרואים אותם במשקפת.

נמצא לפ"ז דצריך לכתוב באופן שייראה לעין, שזהו עיקר מצות התורה כפי העין וכמ"ש, וע"כ ראוי להדר על כך ולדרוש תו"מ כאלו, ובדיעבד אם נראה שאינו נוגע רק ע"י ראיה בשמש יש להקל אף שראוי לתקנו, (עיין בגליון מהרש"א שאם נגעו אותיות נפסל ולא מועיל תיקון, ובנראה ההפסק בשמש נראה פשוט שתיקון מועיל), אבל בנראה ההפסק רק במשקפת לבד ולא בשמש יש מקום להחמיר בזה, ולכן מה שסומכין המגיהים על משקפת לבד אף כשלעין לא נראה צ"ע טובא, ועכ"פ נראה שאינם מהודרים וכמ"ש, וגם אם נשמע שכן הוא מנהג הסופרים בעיה"ק להסתכל במשקפת, אין הדבר ברור שרוח חכמים נוחה הימנו, ואינהו להקל על עצמם באו שבזכוכית מגדלת נראה וניכר מיד החילוק בין אות לאות, ואינם זקוקים לעיין היטב, אבל כבר נתבאר דאין ראוי לעשות כן הואיל ויש בזה קולא כמ"ש, והמהדרין ראוי להם להדר ולבדוק שאין נגיעות דוקא מה שנראה לעין וכמ"ש. **ומהאי טעמא גופא דעתי לענין קוצו של יו"ד שצריך קוץ בשיעור הניכר לעין דוקא**, ולא נזהרין בזה היום, אכן מאידך צריך ליזהר שלא להאריך יותר מדי, כדי שלא יהא השיעור כח' שפוסל.

מבואר מדברינו שהידור רב מאד שבין אות לאות יהיה רווח משהו, והיינו שנראה מוקף גויל לעין כשקורא בלי משקפת, ויש לעודד הסופר על כך, ואף שיש לצדד שראייה דידן מקולקלת, ובמשקפת רואים מה שראוי לפי האמת לראות בזמנם בעין (עיין בבכורות נד: שרועה ראה ט"ז מיל), מ"מ דיני התורה תלוי כפי ראייה המצוייה באותו זמן, וצריך לראות בעין ממש בזמנינו, **וד"ז צריך בירור**, מ"מ נראה שהידור בודאי יש שיהא נראה לעין שמוקף גויל, ולא צריך לכך משקפת, וכ"ש בקוצו של יו"ד שמגוף האות ומעכב נראה שצריך דוקא נראה לעין, וראוי להזהיר על כך. ע"כ. ובהבאנו את הנ"ל לתועלת המעיינים, ותן לחכם ויחכם עוד.

דף נ"ה ע"א

יוצא ירדן ממערת פמיים.

הוא הנקרא היום בניאס, והוא מחמת ההיגוי של הישמעאלים שמבטאים את האות פ"א כבי"ת, וכן העיר שכם נקראת בלשונם נאבלוס, והוא מחמת שהרומים קראו לה ניאפולים, עיר חדשה, ובלשונם העילגת הפכוה לנאבלוס.

ומהלך בימה של סיבכי ובימה של טבריא ובימה של סדום והולך ונופל לים הגדול.

ימה של סבכי הוא הנקרא כהיום החולה, והירדן אכן מגיע לים המלח, אך לא ידוע לנו על חיבור כל שהוא לים הגדול שהוא הים התיכון. ונאמרו בזה כמה אפשרויות, האחת שאין הכונה לים התיכון, אלא לים סוף המחובר

לאוקינוס, שכן לפני שמי הירדן והכנרת נוצלו לצורך שאיבה, היה ים המלח גבוה בעשרות מטרים ויותר ממה שהוא היום, והדבר ניכר בצבעם של ההרים סביב ים המלח, והיתה זרימה בין ים המלח לים סוף, והיה הירדן ממשיך לשם, ולא היה מתערב בים המלח, כמו שאמרו חז"ל בבראשית רבה [פע"ח] שאינו מתערב גם בכינרת.

אפשרות נוספת היא שבאמת יש מעבר כל שהוא בין אזור ים המלח לים התיכון, והוא מעבר תת קרקעי, שאינו גלוי לנו, וכן כתב הרד"ל בביאורו לפרקי דרבי אליעזר [פי"א], כמו שאנו יודעים מחוקרי מערות שירדו לעומקים עצומים מתחת לפני האדמה וראו שם זרימות אדירות של מים שהופיעו לפתע [וזו הסכנה הגדולה בחקר המערות], וכמו ששמעתי מחוקר שהסתובב ביבשת אפריקה, שיש שם מרחבים עצומים שבן אדם אינו דורך שם, ושם הוא ראה ארבעה נהרות גדולים הבאים מארבעה צדדים ונשפכים כולם לתוך בור ענק שבאדמה ולא נודע כי באו אל קרבו. כל זה כתבנו כדי לסבר את האוזן, ודברי חז"ל אמת.

דף נ"ו ע"ב

האחין והשותפין שחייבין בקלבון פטורין ממעשר בהמה חייבין במעשר בהמה פטורין מן הקלבון קנו מתפיסת הבית חייבין ואם לאו פטורין חלקו חזרו ונשתתפו חייבין בקלבון ופטורין ממעשר בהמה.

וז"ל הרמב"ם, הלוקח טלאים שנולדו בשנה זו או שנתנו לו במתנה הרי הם פטורים מן המעשר עד שיולדו ברשותו, לפיכך השותפין שנשתתפו בבהמות והביא זה מאה טלאים וזה מאה טלאים וערבום ונשתתפו בהן הרי המאתים פטורים מן המעשר שכל טלה מהן כמכור, וכן האחים שירשו טלאים מאביהם הרי הן פטורין מן המעשר, אבל הנולדים להם בשותפות לאחר מכאן מאלו הבהמות בין לשותפין בין לאחים חייבין במעשר, וכן אם היו שותפין במעות וקנו בהמות ממעות השותפות והאחים שקנו בהמות ממעות הירושה, הרי הנולדים מהם לאחר מכאן חייבין במעשר שהרי ברשותן נולדו והרי הן כאיש אחד. חלקו האחים והשותפין אחר שנולדו להן הבהמות ברשותן וחזרו ונשתתפו הרי אלו פטורין מן המעשר, שבשעה שחלקו נעשו הכל לקוחין והלקוח פטור וכשחזרו ונשתתפו הרי נשתתפו בבהמות ועדיין לא ילדו להן ברשותן אחר שיתוף זה השני, ואף על פי שחלקו גדיים כנגד גדיים וטלאים כנגד טלאים ועשרה כנגד עשרה הכל פטורין מן המעשר והרי הן כלקוחין.

האחין והשותפין שחלקו בכספים ולא חלקו בבהמה חייבין במעשר שעדיין לא נעשו הבהמות לקוחין, אבל אם חלקו הבהמות אף על פי שעדיין לא חלקו הכספים הרי אלו פטורין.